

Ольга Воробйова

доктор філологічних наук, професор
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9039-9737>
o.p.vorobyova@gmail.com

Олешко Лілія

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-9489-0918>
oleshkoliliia@gmail.com

СЕНСОРНА ОБРАЗНІСТЬ У ПРИРОДНОМУ Й НЕПРИРОДНОМУ НАРАТИВАХ ТА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОАН ГАРРІС “BLACKBERRY WINE” ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ)

Статтю присвячено розгляду особливостей функціонування сенсорної образності у природному й неприродному наративах у романі Джоан Гарріс “Blackberry Wine” та розкриттю специфіки її відтворення в українськомовному перекладі роману. Метою дослідження є визначення тенденцій у створенні та використанні сенсорних образів оповідачами різного ступеня звичності, поряд із встановленням способів адекватного перекладу такої образності українською мовою. На основі кількісного та якісного аналізів тексту роману продемонстровано, що природні наратори (тут або головний герой, або всезнаючий оповідач) у задіяній ними образності спираються на повноцінний спектр сенсорних відчуттів, включаючи значну кількість тактильних образів, тоді як неприродний наратор (олюднена пляшка вина) демонструє обмежені вияви сенсорного досвіду, позбавленого тактильного складника. У творі виявлено домінування аудіальних образів, за якими у кількісному плані слідує візуальна та ольфакторна (нюхова) образність, тоді як густаторні (смакові) образи представлені найменшою мірою. Проаналізовано роль сенсорної образності у формуванні емпатійного досвіду читачської аудиторії та механізми виникнення ефекту відчуження у контексті залученості неприродного оповідача. Розглянуто основні перекладацькі трансформації, застосовані для відтворення сенсорних образів, серед яких: додавання та/або підсилення сенсорності, нейтралізація складних образів та заміна одного типу сенсорики іншим відповідно до стилістичних норм української мови. Продemonстровано, що успішне відтворення багатовимірної сенсорної структури твору у перекладі забезпечує збереження специфічних функцій кожного типу наратора у накопиченні енергетики художнього твору та формуванні чуттєвого досвіду українськомовного читача.

Ключові слова: сенсорна образність; природний наратор; неприродний наратор; художній переклад; наратологія; сенсорні образи; енергетична теорія мовлення.

1 ВСТУП

Сенсорна образність як художній прийом неодноразово привертала увагу дослідників своєю здатністю створювати підґрунтя для формування багатовимірного чуттєвого досвіду читача (Miller, 2001, с. 33; Richardson, 2006, с. 3). Останнім часом намітилася тенденція до розгляду сенсорики як вияву емоційного мислення мовця чи автора з позицій енергетичної теорії мовлення (Калита, 2023; Kalyta, 2024), у тому числі художнього. Особливо цікавим у цьому плані є функціонування сенсорних образів у творах з множинною наративною структурою, де різні типи оповідачів можуть по-різному конструювати перцептивний світ

тексту. Використання в сучасній літературі неприродних нараторів, тобто оповідачів, які не можуть бути нараторами в реальному світі (Alber, 2016, с. 14; Fludernik, 2010, с. 10), відкриває нові можливості для дослідження того, як сенсорність функціонує поза межами традиційної оповіді. Роман Джоан Гарріс “Blackberry Wine”, де співіснують природний (людина) та неприродний (пляшка вина) наратори, створює сприятливий контекст для зіставного аналізу сенсорної образності в межах одного художнього твору. Питання адекватного відтворення таких складних наративних структур у перекладі залишається актуальним для сучасного перекладознавства, особливо в контексті збереження енергетики твору та чуттєвого впливу на читача.

Постановка проблеми. Розгляд проблематики функціонування сенсорної образності в художньому творі з множинною наративною структурою, де задіяно різні типи оповідачів, ускладнюється. Якщо сенсорні образи, створені природними нараторами, традиційно тлумачать крізь призму людського досвіду та відповідних когнітивних процесів (Fludernik, 2010 с. 12), механізми формування чуттєвості оповіді неприродними нараторами залишаються недостатньо дослідженими. Особливо гостро постає питання про те, чи можуть неживі об'єкти, наділені функцією оповідача, забезпечувати повноцінний сенсорний досвід читачької аудиторії і, якщо так, якими засобами це досягається. Додатковою проблемою є відтворення такої складної сенсорної структури у перекладі, адже перекладач стикається з необхідністю не лише передати конкретні образи, але й зберегти специфічні функції кожного типу наратора у формуванні читачького чуттєвого сприйняття твору. Потреба у комплексних дослідженнях, присвячених зіставленню сенсорної образності, вжитої природними й неприродними нараторами у межах одного твору, та визначенню особливостей її перекладу, зумовлює актуальність нашого дослідження.

Матеріал дослідження. Матеріалом дослідження послуговував роман британської письменниці Джоан Гарріс “Blackberry Wine” (Harris, 2000) та його українськомовний переклад Дар'ї Москвітінної «Ожинове вино» (Гарріс, 2021), де задіяно оповідну тріаду «персоніфікований природний наратор :: всезнаючий природний наратор :: неприродний наратор».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сенсорної образності в художній літературі привертає активну увагу дослідників протягом останніх десятиліть. Значний внесок у розуміння природи сенсорних образів зробила Л. Міллер (Miller, 2001), яка запропонувала детальну типологію такої образності. Окремо слід зазначити праці, присвячені теорії наративу, зокрема дослідження М. Флудернік (Fludernik, 2010), яка заклала основи розуміння явища природних нараторів, та Я. Альбера (Alber, 2016), Б. Річардсона (Richardson, 2006, 2015) і С. Іверсена (Iversen, 2013), які розробили концепцію неприродного наративу. Особливо релевантними для розуміння специфіки оповіді неживих об'єктів видаються праці Л. Бернертса і його колег (Bernaerts et al., 2014). Водночас комплексних досліджень, які б поєднували аналіз функціонування сенсорних образів у різних типах художньої оповіді та особливостей їхнього відтворення у перекладі, бракує.

Мета статті. Дослідження передбачає виявлення та класифікацію домінантних типів сенсорних образів у романі Джоан Гарріс “Blackberry Wine” у контексті залучення природного й неприродного оповідачів, розкриття специфічних функцій сенсорності у формуванні чуттєвого досвіду читача, а також встановлення набору перекладацьких трансформацій, застосованих для адекватного відтворення багатовимірної, енергонасиченої сенсорної структури роману. Особливу увагу приділено з'ясуванню того, як з оперттям на різні типи нараторів авторка конструє перцептивний світ твору, впливаючи на емпатійний потенціал читачів.

2 МЕТОДИ

Для досягнення поставленої мети було використано методи кількісного та якісних (лінгвостилістичного та наративного) аналізів сенсорних образів, а також порівняльно-

зіставний аналіз оригіналу та перекладу роману в аспекті такої образності.

Теоретичне обґрунтування. Загальновідомим є той факт, що кожна історія має свого наратора, тобто оповідача, іншими словами, суб'єкта, який розповідає читачам про стани справ, події, почуття персонажів тощо (Herman et al., 2010, с. 522). У межах «природності» оповідача дослідники розмежовують два типи нараторів: природний та неприродний. Так, Моніка Флудернік (Fludernik, 2010, с. 10) зазначає, що природним наратором є оповідач, який презентує історію з позицій досвіду людини, тобто тих когнітивних або «природних» параметрів, які ґрунтуються на «реальному» досвіді, на нашій вписаності у реальний світ. Інакше кажучи, той, хто може стати оповідачем у реальному світі, є природним наратором.

Більш незвичним є неприродний оповідач. Існує декілька визначень цього поняття залежно від параметру, який вважається центральним (Patron, 2019, с. 181). Так, Ян Альбер (Alber, 2016, с. 14) тлумачить неприродний наратив як такий, що втілює фізично, логічно та ментально неможливі сценарії. Під «фізично неможливими» маються на увазі сценарії, що видаються неможливими з позиції фундаментальних законів, які керують фізичним світом. «Логічно неможливими» є сценарії, неможливі з урахуванням принципів логіки, зокрема закону несуперечності.

Натомість, Брайан Річардсон (Richardson, 2015, с. 3) пов'язує неприродність наративу з надприродністю, визначаючи неприродну оповідь як таку, що містить антиміметичні події, персонажів, обстановку тощо. При цьому, антиміметичним він називає те, що порушує реалістичність викладу, а також кидає виклик конвенціям усталених жанрів.

Стефан Іверсен (Iversen, 2013, с. 145), у свою чергу, описує неприродного оповідача як такого, що у своїх функціях або реалізаціях порушує правила, які регулюють можливий світ художнього твору, частиною якого цей оповідач є, і у такий спосіб чинить опір натуралізації персонажів або конвенціоналізації подій.

Вітчизняна дослідниця Н. П. Ізотова (Ізотова, 2022, с. 86) узагальнює відмінні риси зазначених типів нараторів. Якщо природний наратив розуміється як спонтанне усне розповідання, то неприродний визначається з урахуванням свідомого відхилення від загальноприйнятих оповідних норм. Такі порушення можуть бути маніфестовані у створенні нестандартних художніх світів, зображенні незвичної свідомості оповідача чи персонажів або в застосуванні нетипових способів нарації. Неприродне повісткування характеризується наявністю ефекту очуднення, який досягається завдяки інноваційності й експериментальності викладу. Неприродну оповідь зазвичай пов'язують з тією художньою прозою, що тяжіє до інновацій, відхилень від норми та оригінальних наративних рішень.

Незважаючи на відмінності у наведених вище визначеннях, у них можна простежити і спільні риси, а саме те, що неприродні наративи обов'язково у той чи інший спосіб відхиляються від реальних сценаріїв розвитку подій як вкрай неправдоподібні, неможливі, нереальні або вигадані (Alber et al., 2013, с. 104).

Поява феномена неприродного оповідача надала художній літературі імпульс розвитку в новому напрямку. Виходячи за межі конвенційного наративу, художні тексти починають підривати або й зовсім руйнувати так званий «міметичний контракт», який століттями домінував у художніх творах і за яким припускалося, що оповідач від першої особи буде схожий на звичайну людину з усіма її здатностями та обмеженнями (Richardson, 2006, с. 3).

До таких неконвенційних творів і належить досліджуваний роман Джоан Гарріс, де присутні обидва типи наратора. Природними оповідачами виступають головний герой твору Джей та конвенційний всесзнаючий оповідач, а неприродним – пляшка вина.

3 РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

3.1 Типи сенсорної образності

Першим враженням від роману “Blackberry Wine” є те, що він сповнений яскравими сенсорними образами. Така образність є художнім прийомом, який активізує почуття читачів і стимулює їх чуттєво реагувати на те, про що йдеться в художньому творі. У такий спосіб

письменники змушують нас візуалізувати певні речі чи людей, чути певні звуки, що виникають в уяві, дають нам можливість нібито скуштувати певну їжу або відчуті певний аромат за допомогою слів, використаних у тексті (Sharma Paudyal, 2023, с. 114). Отже, завдяки сенсорній образності в уяві читачів виникають ментальні картинки, і їм здається, що вони щось бачать, чують, відчувають, тестують на смак або нюх під час читання тексту.

У цьому плані доречним є визначення терміна «образність» запропоноване Лінді Міллер (Miller, 2001, с. 34), яка стверджувала, що це «картинки», які письменник викликає у свідомості читача за допомогою мови як такої, зокрема спираючись на низку стилістичних засобів: метафор, епітетів, образних порівнянь, персоніфікацій.

Традиційно прийнято виділяти п'ять різновидів сенсорики і відповідно типів сенсорної образності (Miller, 2001, с. 34, Sharma Paudyal, 2023, с. 114): 1) візуальну, що апелює до зору; 2) аудіальну, тобто слухову, для створення якої нерідко використовують алітерацію, асонанс та онomatопею; 3) тактильну, за якої у читачів виникають сенсорні ілюзії, нібито вони торкаються чогось шорсткого, гладкого, твердого, м'якого, холодного або гарячого, чи наче створюється враження, ніби хтось чи щось торкається їх самих; 4) ольфакторну, пов'язану з уявними запахами чи ароматами; та 5) смакову, асоційовану з відчуттям смаку і текстури як у прямому, так і в переносному смислах. Інколи до цього переліку додають ще температурну та кінестетично-просторову сенсорику (Winter, 2019, с. 17).

Прив'язка того чи іншого типу сенсорної образності до оповідної ситуації як у кількісному, так і в якісному планах може свідчити про певні функційні розбіжності між ними, що й продемонстрував проведений нами аналіз.

3.2 Функції сенсорної образності у контексті різних типів оповідачів

У романі “Blackberry Wine” сенсорна образність притаманна обом типам нараторів. Усього було виявлено 142 сенсорні образи, 105 з яких належать природним оповідачам, а решта, 37 образів, – неприродному (Рис. 1). Такий кількісний розподіл пояснюється тим, що епізоди роману, де фігурує пляшка вина як неприродний наратор, є істотно менш численними ніж вияви присутності героя роману або всезнаючого оповідача як нараторів природних, проте в її оповідах сенсорні образи присутні завжди.

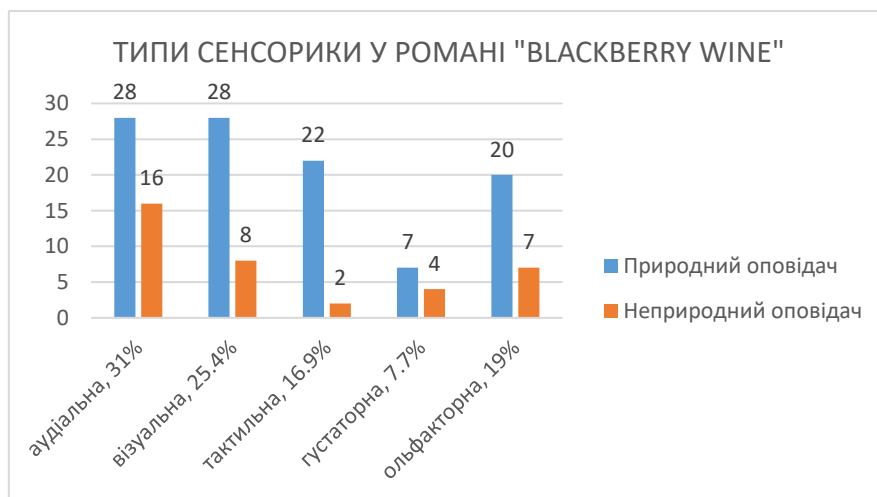

Рис. 1 Кількісний і якісний розподіли сенсорної образності у досліджуваному романі: зіставно-оповідний аспект

Як видно з діаграми, в аналізованому творі серед усієї сукупності сенсорних образів у цілому переважають образи **аудіальні**, що складає 31% усіх виявів сенсорної образності. Прикметно, що така образність ґрунтується на широкому діапазоні характеристик, які зазвичай притаманні звукам: їхня гучність або навіть відсутність звучання як такого, (не)розбірливість мовлення, емоційна налаштованість тощо, наприклад:

(1) *It talks. It ventriloquizes. It has a million voices. It unleashes the tongue, teasing out secrets you never meant to tell, secrets you never even knew. It shouts, rants, whispers. It speaks of great*

things, splendid plans, tragic loves and terrible betrayals. It screams with laughter (Harris, 2000, с. 9).

У наведеному фрагменті всезнаючий оповідач використовує багатогранний опис звуків (*talks, ventriloquizes, shouts, rants, whispers, speaks, screams*), які у його сприйнятті можуть бути пов'язані з пляшками вина, що зберігаються у льоху. Це створює ефект присутності читача під час описаних подій. Читачі легко можуть уявити, що вони нібито оточені саме такими звуками.

Опис звуків неприродним оповідачем нерідко є дуже схожим, проте в цьому випадку, як-от у прикладі (2), вино може розповісти більше ніж людина саме про незвичні аудіальні образи чи їхню свідому відсутність (*pretends deafness*), адже саме вино (тут Шато-Шалон – сухе біле вино з відповідної місцевості у Франції) і є частиною цього образу. Порівняймо:

(2) *Château-Chalon, vexed at his relegation, pretends deafness and often refuses to speak at all* (Harris, 2000, с. 9).

Візуальна сенсорика у творі, що є наступною за кількістю (25,4%) і значущістю, допомагає читачеві уявити, як виглядає та чи інша сцена, де відбуваються події. Подібні образи, представлені природним оповідачем, теж нерідко пов'язані саме з вином та його дивною «поведінкою», що додає твору атмосфери магії та містичності (*something leaped and capered*), наприклад:

(3) *Inside the bottle something leaped and capered. The bottles in the cellar rattled and danced in reply* (Harris, 2000, с. 11).

Візуальні образи, створені пляшкою ожинового вина як неприродним оповідачем, також подекуди стосуються вина, вірніше інших пляшок вина, але частіше при цьому їхньою функцією є погляд на головного героя роману, Джея, нібито збоку. Наприклад:

(4) *Unremarkable but for his eyes, which were pinot noir indigo, he had the awkward, slightly dazed look of a man who has lost his way* (Harris, 2000, с. 9).

Ольфакторні образи у романі є достатньо розповсюдженими (19%). Причому образи, представлені природними і неприродним оповідачами, не відрізняються одне від одного за функціями. Порівняймо приклади, де задіяно природного (5) та неприродного (6) оповідачів:

(5) *The air smelt of nightfall, bitter-smoky, like lapsang tea, mild enough to sleep outside* (Harris, 2000, с. 49);

(6) *Here he pours me, releasing the scents of summers forgotten and places long past* (Harris, 2000, с. 161).

В обох випадках фігурують ольфакторні образи, що стосуються неіснуючих ароматів, про які ми можемо лише здогадуватись, як-от гіркувато-димний аромат присмерку (*smelt of nightfall, bitter-smoky*) чи запахи літа як спогадів минулого (*the scents of summers forgotten*).

Густаторна образність задіяна у романі найменшою мірою – всього 11 образів (7,7%). Подібні образи передають у романі смаки, як і ольфакторні – запахи, про які ми можемо лише здогадуватися, або описують незвичні ефекти, що зазвичай непритаманні смакам. Так, головний герой описує смак вина, яке виготовив його давній знайомий, метафорично асоціюючи його дію як тригера спогадів і забутих образів (*drawing out images he thought were lost for ever*), наприклад:

(7) *It had an acrid taste, like smoke and burning rubber, and yet it was evocative, catching at his throat and his memory, drawing out images he thought were lost for ever* (Harris, 2000, с. 14).

Схожим чином про смак вина в цілому відгукується і пляшка ожинового вина як неприродний оповідач, фокусуючись на почуттях (*the deeper feelings*), які цей смак провокує, порівняймо:

(8) *The uneducated palate finds in us a brashness, a garrulousness which belies the deeper feelings* (Harris, 2000, с. 67).

Найбільші розбіжності стосовно кількісного використання сенсорної образності у контексті природних і неприродного оповідачів спостерігаємо у сфері **тактильних** образів: у природних нараторів таких образів зафіксовано 22, тоді як у неприродного – всього 2, що сукупно становить 16,9% від усієї задіяної у романі сенсорної образності. Водночас, якісно тактильна образність в обох різновидах наративів спрацьовує аналогічно.

Так, подібна образність у наративі природних оповідачів допомагає уявити, що саме відчував на дотик головний герой. При цьому згадки про температуру (*cold*) чи текстуру (*glassy*), як правило, стосуються не фізичних речей, а абстрактних почуттів (тут люті – *rage*), і подекуди комбінуються з іншими різновидами сенсорних образів (тут звукові – *sounds became muffled* та візуальні – *people were walking trees*), наприклад:

(9) *His rage was cold, glassy, cutting him from the rest of the world so that sounds became muffled and people were walking trees. Rage was inside him, seething, waiting desperately for something to happen* (Harris, 2000, с. 16).

Два тактильні образи, до яких вдався у романі неприродний оповідач, є дещо схожими на ті, що фігурували вище у контексті природних наративів. У першому (10) з наведених нижче прикладів йдеться про паралелі між метафориною барометру, який реагує на зміни тиску повітря, що викликають фізичні зміни усередині приладу, і температурою емоційного стану вина, коли до нього підходить господар:

(10) *Like a barometer, I can sense his emotional temperature when he is close to me* (Harris, 2000, с. 11).

У другому прикладі (11) пляшка вина розповідає про власний емоційний стан так, наче вона є живою істотою, згадуючи про те, що їй «у голову вдарила хвиля тепла» (*going to the head in a wild flush of heat*):

(11) *It pulled me along, dragging me with it, so that, for a moment, I was no longer myself – Fleurie, a respectable vintage with just a hint of blackcurrant – but a cauldron of spices, frothing and seething and going to the head in a wild flush of heat* (Harris, 2000, с. 52).

На основі проведеного аналізу доходимо висновку, що авторка, хоча й наділяє пляшку ожинового вина як неприродного оповідача певними відчуттями, вона не повністю «оживлює» її. Пляшки у творі багато розмовляють та чують все, про що говориться навколо, можуть описати аромат одна одної та розповісти про те, що відбувається довкола. Однак вони не відчують доторків, змін температури тощо, тобто не демонструють виявів тактильного досвіду.

Отже, весь спектр сенсорних образів у романі формує унікальний читацький досвід. Деякі з них властиві обома типам наративів, а інші притаманні переважно одному з них.

3.3 Особливості перекладу сенсорних образів

Загалом максимальне збереження художньої сенсорики у перекладі необхідне для того, щоб цільова читацька аудиторія отримала той самий чуттєвий досвід, що й читачі оригіналу. У більшості випадків відтворення сенсорної образності у перекладі роману “Blackberry Wine” можна назвати вдалим, проте інколи у перекладеному тексті завдяки застосованим перекладацьким трансформаціям спостерігаються певні розбіжності у передачі відтінків сенсорики, а подекуди навіть опертя на різну сенсорику. Розглянемо подібні приклади детальніше.

Часом перекладачка «Ожинового вина» Дар’я Москвітінна вдається до **додавання** виявів сенсорної образності або **конкретизації** характеру сенсорності, порівняймо:

(11) *But inside was a hive of secrets* (Harris, 2000, с. 9). – *Але всередині дзижчав цілий вулик таємниць* (Гарріс, 2021, с. 8).

Так, в оригінальному творі фігурує метафора «вулика секретів» (*a hive of secrets*). Зрозуміло, що коли ми підходимо до вулика, то очікувано чуємо дзижчання бджіл. Отже, розвиваючи логіку метафори, авторка вдається до трансформації додавання, виводячи на поверхню відповідний аудіальний образ (*дзижчав*).

На схожу ситуацію натрапляємо і в іншому уривку:

(12) *They were in everything now, the specials – in the air, the ground, the lovers* (Harris, 2000, с. 157). – *Особливі – вони просотали своїм духом усе – повітря, землю, коханців* (Гарріс, 2021, с. 300).

Оригінальне речення є більш-менш нейтральним і лише імплікує сенсорику аромату вина (*the specials*), бо йдеться саме про пляшки з вином. Однак у перекладі ольфакторний образ, як

наслідок трансформації конкретизації, експлікується завдяки розгортанню метафорики оригіналу, коли можна миттєво вловити пахощі вина з повітря, адже «вони просотали своїм духом усе».

Присутні у перекладі роману і вияви зворотного явища, коли відбувається **нейтралізація** сенсорного образу. Поглянемо на перший з наведених нижче прикладів (13):

(13) *The agent must have **scented** his eagerness* (Harris, 2000, с. 23). – *Агент із нерухомості, очевидно, **відчув** його завзяття* (Гарріс, 2021, с. 35).

В оригіналі ріелтор наче на запах відчуває завзяття героя (*scented his eagerness*). Проте у перекладі ольфакторний образ зникає, а замість нього вжито більш нейтральне слово «відчув».

Інший вияв такої нейтралізації спостерігаємо і в уривку, наведеному нижче (14):

(14) *Inside the bottle I could hear soft laughter. Jay **could not hear it**, of course* (Harris, 2000, с. 88). – *З пляшки почувся тихенький смішок. Джей, звісно, **його не завважив*** (Гарріс, 2021, с. 166).

В оригіналі, з позиції неприродного оповідача, трохи іронічно стверджується, що Джей не міг почути те, як пляшки тихенько сміються. Натомість у перекладі про аудіальний складник як такий вже не йдеться, а герой просто на це шарудіння «не завважив». У цьому разі заміна слова «почути» (*could not hear it*) може бути пов'язана з бажанням перекладачки уникнути певної тавтології.

Найцікавішими, на наш погляд, є випадки повної чи часткової **заміни** у перекладі роману одних сенсорних образів на інші, наприклад:

(15) *He could taste old fruit now, burnt to hard black sugar, he could **smell the juice** from the vegetable-cutter...* (Harris, 2000, с. 14) – *Тепер він відчував присмак перестиглих фруктів, запечених до коричневої карамельної скоринки, **його ніздрі лоскотав запах соку**, що стікав по овочерізці...* (Гарріс, 2021, с. 18).

Як бачимо, в оригіналі Джей марить та пригадує минуле, коли випиває келих вина, нібито відчуваючи запах соку перестиглих запечених фруктів (*old fruit now, burnt to hard black sugar; smell the juice*), що доносився з овочерізки. У перекладі до цього базового ольфакторного образу додано ще один – тактильний, бо запах «лоскоче» ніздрі, при цьому «стікаючи по овочерізці», як рідина.

У наступному прикладі зустрічаємо повну заміну сенсорного образу:

(16) *There was death in the air that August, a dark edge to the sky, an unidentifiable **taste*** (Harris, 2000, с. 85). – *Того серпня повітря було насичене передчуттям смерті – темний край неба, безпомилковий **запах*** (Гарріс, 2021, с. 160).

Густаторний образ смерті (*death in the air; an unidentifiable taste*), висвітлений в оригіналі, перетворюється у перекладі на ольфакторний (*безпомилковий запах*). Такий вибір перекладачки може бути пов'язаний зі стилістичними особливостями українськомовних реалій. Для нас більш природно звучатиме фраза, що ми відчуваємо в повітрі якийсь запах як передчуття, наприклад, можемо відчути, що щось станеться. Проте нехарактерно для українськомовного тексту звучатиме фраза «відчув на смак, що насувається біда».

Аналогічна заміна сенсорного образу в іншому контексті видається логічною, але, на наш погляд, вже не такою переконливою, порівняймо:

(17) *Her kiss would **taste** of roses. She looked up, and her eyes were as green as his orchard* (Harris, 2000, с. 139). – *Її поцілунок, мабуть, **пахне** трояндами. Вона глянула на нього зеленими, наче літній сад, очима* (Гарріс, 2021, с. 263).

В оригінальній версії уривку роману фігурує густаторний образ, пов'язаний зі смаком поцілунку (*Her kiss would taste of roses*), тоді як у перекладі цей образ замінено на ольфакторний (*пахне трояндами*). На відміну від попереднього прикладу, у цьому реченні дослівний переклад не суперечив би стилістиці української мови, тож густаторність образу поцілунку (*смакує трояндами*) можна було зберегти.

Отже, доходимо висновку, що загалом перекладачка майстерно відтворила сенсорні образи, якими рясніє текст роману. Трансформації додавання, конкретизації, нейтралізації чи заміни характеру сенсорної образності у перекладі застосовувалися переважно з

лінгвокультурологічною метою, а також для дотримання особливостей стилістики української мови порівняно з англійською.

3.4 Формування чуттєвого досвіду читача залежно від типу наратора

Формування чуттєвого досвіду читацької аудиторії у творах з багатоплановою наративною структурою визначається низкою чинників, серед яких основними є неконвенційність, відчуженість та емпатія.

Важливим чинником оповіді неприродного наратора, зважаючи на те, що автор створює у тексті максимально несподіваний образ оповідача, є, на думку Ларса Бернертса (Bernaerts et al., 2014, с. 72), ефект «очуднення», коли читач не може асоціювати твір зі звичними конвенціями та очікуваннями. Оскільки у романі “Blackberry Wine” неприродним оповідачем є пляшка вина, це змушує читачів переосмислити власний погляд на звичні на перший погляд речі. Так, авторка пропонує уявити, що пляшки розмовляють між собою і навіть мають свою внутрішню ієрархію, тобто не тільки антропоморфізуються, але й структуруються соціально, зокрема залежно від сировини, з якої зроблено вино, – класичний виноград, ягоди (*that plebeian undertaste of blackcurrant*) чи городина, наприклад:

(18) *It was, of course, beneath our dignity to speak to them. But oh I longed to. Perhaps it was that plebeian undertaste of blackcurrant which linked us* (Harris, 2000, с. 9). – Звичайно ж, заговорити з ними першими було нижче нашої гідності. Але... Як же мені того кортіло! Мабуть, мене з ними поєднував мій плебейський післясмак чорної смородини (Гарріс, 2021, с. 8).

Насиченість тексту сенсорною образністю, поряд із присутністю неприродного оповідача, створює магічну, й навіть казкову, атмосферу розповіді. Однак подібні сенсорні образи, як правило, сприймаються читачем відчужено, бо ми знаємо, що в реальності пляшки не можуть нічого відчувати, і тому наратив неминуче набуває ілюзорності.

Протиставляючи відчуженню емпатію як уявний процес, за допомогою якого читачі тимчасово переймають перцептивну, емоційну чи аксіологічну перспективу вигаданого персонажа, «приміряючи її на себе» і нібито відчуючи її наслідки (Bernaerts та ін., 2014, с. 73), читацька аудиторія набуває досвіду занурення у художній світ, зокрема за посередництва сенсорики.

Емпатію легше відчувати до природного наратора, аніж до неприродного. У романі пляшка ожинового вина є не лише неприродним оповідачем, а й одним з магічних елементів, тому читачеві важко ототожнити себе із сенсорними відчуттями подібних неантропоморфних об'єктів. Проте досить просто «приміряти» на себе роль Джея, головного героя і подекуди природного оповідача, перейняти його емоції, нехай і метафоричні (*love ... which coloured the air ... like sunlight*):

(19) *Their love was something which coloured the air between them like sunlight. The interchange between them was completely, perfectly silent* (Harris, 2000, с. 99). – Їхня любов освітлювала все навколо них, наче сонце. Їхнє спілкування відбувалося у повній, абсолютній тиші (Гарріс, 2021, с. 188).

Такі самі тенденції зустрічаємо і в українськомовному перекладі роману. Перекладачка у цілому майстерно передає суть і форму сенсорної образності, що викликає у цільовій аудиторії емоції, ідентичні до емоційних реакцій читачів оригіналу.

4 ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати проведеного дослідження дають підстави дійти висновку, що сенсорна образність у романі Джоан Гарріс “Blackberry Wine” функціонує по-різному залежно від типу оповідача. Природні наратори (головний герой Джей та всезнаючий оповідач) задіюють повноцінний спектр сенсорних образів, включаючи ті, що ґрунтуються на тактильних відчуттях, забезпечуючи у такий спосіб можливість емпатійного ототожнення читацької аудиторії з персонажем. Натомість неприродний наратор (пляшка вина) у своїй оповіді імітує обмежений сенсорний досвід, позбавлений тактильного складника, що підкреслює

неантропоморфність такого оповідача та створює ефект відчуження.

На тлі домінування у романі аудіальних образів, до яких за кількістю і значущістю наближаються візуальні та ольфакторні, яскраво вирізняється метафорична сенсорна образність різної модальності, включаючи й густаторну, що сприяє висвітленню абстрактних понять крізь призму конкретних сенсорних відчуттів.

Українськомовний переклад роману загалом успішно відтворює сенсорну образність оригіналу шляхом застосування різноманітних перекладацьких трансформацій, серед яких вирізняються: додавання виявів сенсорності або її конкретизація для посилення художнього ефекту, нейтралізація складних для розуміння образів та заміна одного типу сенсорики іншим, з можливістю їхнього комбінування, відповідно до стилістичних норм української мови. Такий підхід забезпечує збереження емоційного впливу твору на українськомовного читача, зберігаючи при цьому специфічні функції кожного типу наратора у формуванні енергетики твору та чуттєвого досвіду читачської аудиторії.

Перспективи подальших досліджень зазначеної проблематики мають двовекторну спрямованість. З одного боку, вони пов'язані з розширенням корпусу художніх творів для аналізу сенсорної образності. Особливу увагу доцільно приділити різним жанрам і стилям письма, аби простежити сталі та варіативні риси у використанні й перекладі сенсорних образів. З другого боку, перспективність дослідження сенсорної образності в художньому тексті органічно впливає із доцільності поширення основних принципів енергетичної теорії мовлення професора А. А. Калити і її послідовників на всі типи текстів у їхньому перцептивному ракурсі (Kalyta, 2024, с. 7).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Гарріс, Дж. (2021). *Ожиновое вино*. Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля".
- Ізотова, Н. П. (2022). Неконвенційність у сучасному наративі: ігровий модус. У *Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries : Scientific monograph* (с. 82–110). "Baltija Publishing". <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-26>
- Калита, А. А. (2023). Енергетична основа породження і декодування мовлення. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень*: зб. матеріалів VI Круглого столу з міжнар. участю, 21 квіт. 2023 р. КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», с. 17–21.
- Alber, J. (2016) *Unnatural Narrative: Impossible Worlds in Fiction and Drama*. University of Nebraska Press.
- Alber, J., Iversen, S., Nielsen, H. S. & Richardson, B. (2013). What really is Unnatural Narratology? *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies*, 5, 101–118. <https://doi.org/10.5250/storyworlds.5.2013.0101>
- Bernaerts, L., Caracciolo, M., Herman, L., & Vervaeck, B. (2014). The storied lives of non-human narrators. *Narrative*, 22(1), 68–93. <https://doi.org/10.1353/nar.2014.0002>
- Fludernik, M. (2010). *Towards a 'Natural' Narratology*. Taylor & Francis Group.
- Harris, J. (2000). *Blackberry Wine*. Doubleday.
- Herman, D., Ryan, M.-L., & Jahn, M. (Eds.) (2010). *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. Taylor & Francis Group.
- Iversen, S. (2013). Broken or unnatural? On the distinction of fiction in non-conventional first person narration. In Mari Hatavara, Lars-Christer Hydén and Matti Hyvärinen (Eds.), *The Travelling Concepts of Narrative* (с. 141–162). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sin.18.10ive>
- Kalyta, A. (2024). Speech energetics theory: Leading principles and results of their practical approbation. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень*: зб. матеріалів VII Круглого столу з міжнар. участю, 26 квіт. 2024 р. КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», с. 6–9.
- Miller, L. (2001). *Mastering Practical Criticism*. Palgrave Macmillan.
- Patron, S. (2019). Unnatural narratives, unnatural narratology: Contributions, problems and perspectives. *Pratiques: linguistique, littérature, didactique*, (с. 181–182). <https://doi.org/10.4000/pratiques.10324>
- Richardson, B. (2006). *Unnatural Voices: Extreme Narration in Modern and Contemporary Fiction*. Ohio State University Press.
- Richardson, B. (2015). *Unnatural Narrative: Theory, History, and Practice*. Ohio State University Press.
- Sharma Paudyal, H. N. (2023). The use of imagery and its significance in Literary Studies. *The Outlook: Journal of English Studies*, 14, 114–127. <https://doi.org/10.3126/ojes.v14i1.56664>
- Winter, B. (2019). *Sensory Linguistics: Language, Perception and Metaphor*. John Benjamins Publishing Company.

REFERENCES

- Harris, Dzh. (2021). *Ozhynove vyno* [Blackberry wine]. Knyzhkovyi klub "Klub simeinoho dozvillia". [in Ukrainian]
- Izotova, N. P. (2022). Nekonventsionalist u suchasnomu naratyvi: ihrovyi modus [Unconventionality in contemporary narrative: the game mode]. In *Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries : Scientific monograph* (c. 82–110). "Baltija Publishing". <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-26> [in Ukrainian]
- Kalyta, A. A. (2023). The energy basis of speech generation and decoding. *Current Trends of Phonetic Research: Proceedings of the 6th Round table with international participation*, April 21, 2023. Igor Sikorsky KPI, "Politekhnik" Publishing House, c. 17–21.
- Alber, J. (2016) *Unnatural Narrative: Impossible Worlds in Fiction and Drama*. University of Nebraska Press.
- Alber, J., Iversen, S., Nielsen, H. S. & Richardson, B. (2013). What really is Unnatural Narratology? *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies*, 5, 101–118. <https://doi.org/10.5250/storyworlds.5.2013.0101>
- Bernaerts, L., Caracciolo, M., Herman, L., & Vervaeck, B. (2014). The storied lives of non-human narrators. *Narrative*, 22(1), 68–93. <https://doi.org/10.1353/nar.2014.0002>
- Fludernik, M. (2010). *Towards a 'Natural' Narratology*. Taylor & Francis Group.
- Harris, J. (2000). *Blackberry Wine*. Doubleday.
- Herman, D., Ryan, M.-L., & Jahn, M. (Eds.) (2010). *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. Taylor & Francis Group.
- Iversen, S. (2013). Broken or unnatural? On the distinction of fiction in non-conventional first person narration. In Mari Hatavara, Lars-Christer Hydén and Matti Hyvärinen (Eds.), *The Travelling Concepts of Narrative* (c. 141–162). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sin.18.10ive>
- Kalyta, A. (2024). Speech energetics theory: Leading principles and results of their practical approbation. *Current Trends of Phonetic Research: Proceedings of the 6th Round table with international participation*, April 26, 2024. Igor Sikorsky KPI, "Politekhnik" Publishing House, c. 6–9.
- Miller, L. (2001) *Mastering Practical Criticism*. Palgrave Macmillan
- Patron, S. (2019). Unnatural narratives, unnatural narratology: Contributions, problems and perspectives. *Pratiques: linguistique, littérature, didactique*, (181-182). <https://doi.org/10.4000/pratiques.10324>
- Richardson, B. (2006). *Unnatural Voices: Extreme Narration in Modern and Contemporary Fiction*. Ohio State University Press.
- Richardson, B. (2015). *Unnatural Narrative: Theory, History, and Practice*. Ohio State University Press.
- Sharma Paudyal, H. N. (2023). The use of imagery and its significance in Literary Studies. *The Outlook: Journal of English Studies*, 14, 114–127. <https://doi.org/10.3126/ojes.v14i1.56664>
- Winter, B. (2019). *Sensory Linguistics: Language, Perception and Metaphor*. John Benjamins Publishing Company.

Olga Vorobyova, Liliia Oleshko. Sensory Imagery in Natural and Unnatural Narratives and its Rendition in Translation (A Study of Joanne Harris's "Blackberry Wine" and its Ukrainian Translation). This paper examines the specificity of sensory imagery functioning in natural and unnatural narratives, while analyzing the ways of its reproduction in the Ukrainian translation of Joan Harris's "Blackberry Wine". The study aims to determine the trends in creating and using sensory images by different types of conventional and non-conventional narrators, while establishing the ways of their adequate translation into Ukrainian. Both quantitative and qualitative analyses of the novel prove that the natural narrators (the protagonist as well as the omniscient narrator) in the imagery they employ engage a full range of sensory sensations, including tactile. Meanwhile the unnatural narrator (a bottle of wine) demonstrates limited manifestations of sensory experience, devoid of the tactile component. The analysis reveals the dominance of auditory images in the novel, followed in their quantity by visual and olfactory imagery, while gustatory images are the least to be represented. The paper focuses upon the role of sensory imagery in shaping the readers' empathic experience as well as revealing the mechanisms behind the effect of alienation viewed in the context of the unnatural narrator's involvement. The study also zeroes in on the main translation transformations used for reproducing sensory images, particularly, adding and/or concretizing the degree of sensory manifestations, neutralizing complicated images, and replacing one type of sensory imagery by another one in accordance with the stylistic norms of the Ukrainian language. The analysis proves that effective rendition of the multidimensional sensory structure of literary text in translation ensures the preservation of the specific functions of each type of narrator in accumulating the literary text energetics and molding the Ukrainian-speaking readership's sensory experience.

Keywords: sensory imagery; natural narrator; unnatural narrator; literary translation; narratology; sensory images; speech energetics theory.

*Received: October 28, 2025
Accepted: December 5, 2025*